

tır. 1889'da kule üstüne bir bayrak gönderi ilâve edilmiştir. Kule alttan itibaren nöbet, işaret, sepet ve sancak katı olarak adlandırılan kısımlardan meydana gelir. Yüksekliği 85 m. olan kulenin gözetleme mahalli (nöbet katı) 50. metredir. Kesik piramit şeklindeki ana kaidenin üzerindeki abaktan sonra soğan biçiminde bir pabuç kısmı vardır. Yuvarlak gövdeyi dikine hatlar halinde kesen bu yivli gövde kısmının alt ve üstünde sarmallar yer alır. Gövde kısmından gözetleme katına ters soğan şeklinde bir bölümden sonra geçilir. Teras biçimindeki bu bölümün üstünde sekizgen planlı esas gözetleme bölümü vardır. Bu bölümde dekoratif unsurlar bulunur. Bütün ana duvarları taştan yapılmış olan kulenin merdiveni ahşaptır.

Günümüzde de bu tarihî yapı yangın gözetleme kulesi olarak İstanbul Belediyesi İtfaiye Müdürlüğü tarafından kullanılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

R. Walsh — Th. Allom, *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*, London 1838, I, 38; Mustafa Cezar, "Osmanlı Devrinde İstanbul Yapılarında Tahribat Yapan Yangınlar ve Tabii Afetler", *Türk San'atı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri*, İstanbul 1963, I, 327-414; R. Ekrem Koçu, "Bayazıt Yangın Kulesi", *İst. A*, IV, 2264-2272; Semavi Eyice, "İstanbul (Tarihî Eserler)", *İA*, V/2, s. 1214/120.

ÖZKAN ERTUĞRUL

BEYÂZİZÂDE AHMED EFENDİ

(ö. 1098/1687)

Osmanlı âlimi ve kazaskeri.

1044 (1634) yılında İstanbul'da doğdu. İstanbul kadılarından Bosnalı Beyâzî Hasan Efendi'nin oğludur. Babasının ismine izâfeten Beyâzîzâde lakabıyla anılan Ahmed Efendi medrese tahsilini İstanbul'da tamamladı ve Şeyhülislâm Ebû Said Efendi'den mülâzemet aldı. Edirne ve İstanbul'da çeşitli medreselerde müderrislik yaptı, bu arada Sahn-ı Semân ve Süleymaniye medreselerinde ders okuttu. Halep, Bursa, Mekke ve İstanbul kadılıklarında görev aldıktan sonra 1680'de Rumeli kazaskerliğine getirildi. Ahmed Efendi İstanbul Çubuklu'daki yerinde vefat etti. Mezarı Üsküdar Divitçizâde Tekkesi bitişiğinde ailesine ait türbededir.

Tarihlerde "vak'a-i recm" olarak geçen hadise onun Rumeli kazaskerliği sırasında meydana gelmiş (1091/1680), zi-

na isnadıyla suçlanan şahısların recmine dair kararı bizzat kendisi vermiştir. Osmanlı kaynaklarında ayrıntılı ve kısmen birbirinden farklı olarak kaydedilen recm olayı imparatorluk tarihinde tek örnek olarak dikkati çekmektedir. Kaynaklara göre, İstanbul Aksaray'da bir yeniceri emeklisinin hanımı ile aynı semtte ipekçi dükkânı bulunan bir yahudinin zina ettikleri mahalle halkı tarafından görülmüş, durum o sırada Rumeli kazaskeri olan Beyâzîzâde Ahmed Efendi'ye bildirilmişti. Şahitler kadının yahudiye evine aldığını ileri sürmüşler ve açık bir ifade ile her ikisini de zina halinde bulduklarına dair şahadette bulunmuşlardı. Bunun üzerine Ahmed Efendi kadının recmedilmesine, yahudinin de öldürülmesine karar vermiştir. Bazı kaynaklarda zina fiilinin şahısların ikrarları ile sübut bulmadığı ve ayrıca şahadette bulunan kimselerin de güvenilir kimseler olmadıkları gerekçesiyle kazaskerin verdiği kararın yanlış olduğu kaydedilmektedir. Öyle anlaşıyor ki Beyâzîzâde yalnızca şahitlerin sözlerine önem vermiş ve bunu ceza için yeterli görmüştür. Kadının, Sultan Ahmed Camii karşısında bulunan burmalı sütun yanında recmedilmiş, bir gün önce de yahudi öldürülmüştür (Özcan, s. 225; Silâhdar, I, 731). Recm hadisesi dolayısıyla başdeftardalık rûnâme-i evvel kalemi kâtiplerinden Patburunzâde Mehmed Efendi Beyâzîzâde'yi hicvetmişti. Ancak bir süre sonra Patburunzâde küfrü icap ettiren bazı sözler sarfetmekle suçlanarak şikâyet edilmiş ve IV. Mehmed'den alınan bir fermanla öldürülmüştür. Onun için ölüm fermanının çıkarılmasında Beyâzîzâde'nin etkili olduğu ileri sürülmüştür.

Kuvvetli bir kelâm ve fıkıh bilgisine sahip bulunan Beyâzîzâde, Molla Çelebi lakabıyla meşhur olan Muhammed b. Ali el-Âmidî'den ders almıştır. İtikadî konularda Ebû Hanîfe ve Mâtürîdî'nin görüşlerine bağlı kalmış, eserlerinde de bu görüşlere genişçe yer vermiştir. Kendisi Ebû Hanîfe'nin kelâmı ile ilgili risâlelerinin şârihi olarak tanınmıştır. Kelâm ilminin Kur'an ve Sünnet'e dayandığını, Ehl-i sünnet kelâmcılarının kullandıkları delillerin Kur'an'dan alınmış olduğunu savunur. Ahmed Efendi, Kur'an-ı Kerim'de kelâmî kavram ve metodun bulunmadığını iddia edenlere de şu cevabı verir: "Fer'î hükümlere dair âyetler sayılı iken yaratıcının varlığını ve sıfatlarını, nübüvetin mevcudiyetini konu edinip işleyen ve inkârcıları cevaplandıran âyetler sa-

ylamayacak kadar çoktur. Resûlullah ve ashabının bu delillerle ilgilenmediğini düşünenlere şaşarım". Beyâzîzâde'ye göre dinde her şeyden önce öğrenilmesi gereken en önemli şey akaid konularıdır. Akaid alanında mutlak anlamda taklidi benimseyenler akıl yürütmeyi terk ettikleri için âsi durumuna düşüp cezaya müstahak olmuşlardır. Selef âlimlerinden ilm-i kelâma karşı nakledilen sözlerin ehl-i bid'at kelâmı için söylenmediği bilinmelidir. Beyâzîzâde ayrıca aklı her türlü iyilik ve kötülüğün (hüsün ve kubuh) belirleyici kriteri kabul eden Mu'tezile ile onu geri planda tutan Eş'arîler'i eleştirir ve aklın gerçekleri anlamak için bir vasıta olduğunu kabul eder. Mâtürîdîler'le Eş'arîler arasındaki görüş farklarının elli civarında olduğunu söyleyen Beyâzîzâde bunlardan otuz altı tanesini *İşârâtü'l-merâm* adlı kitabında zikreder. Ahmed Efendi, ilâhî dinlerin özünün ve inanç esaslarının bir olduğunu, itikadda neshin cârî olmadığını, sadece fer'î ahkâmın değiştiğini belirtir.

Beyâzîzâde Ahmed Efendi aynı zamanda devrinin önde gelen ta'lik hattatlarından olup meşhur hattat Derviş Abdî'den ders almış ve kendisinin de bazı ta'lik meşikleri olmuştur. Müstakimzâde Süleyman Efendi onun hurde ta'liki devrinde en iyi yazan hattat olduğunu söyler.

Eserleri. 1. *el-Uşûlül-münife** *li'l-İmâm Ebî Hanîfe*. Ebû Hanîfe'nin *el-Fıkhül-ekber*, *el-Fıkhül-ebşâf*, *er-Risâle*, *el-Âlim ve'l-müte'allim* ve *el-Vaşiyye* adlı risâlelerinde yer alan itikadî konuları kelâm kitaplarının tertibine göre bir araya getiren eserin Süleymaniye Kütüphanesi'nde çeşitli nüshaları bulunmaktadır (meselâ bk. Şehid Ali Paşa, nr. 1705/1; Lâleli, nr. 2264/7; Kılıç Ali Paşa, nr. 567/1). Süleymaniye Kütüphanesi tasnif kayıtlarında (Şehid Ali Paşa, nr. 1567/1) *Uşûlül-dîn* adıyla Beyâzîzâde'ye nisbet edilmiş bulunan eserlerin onun *el-Uşûlül-münife*'sinin aynı eser olduğu tesbit edilmiştir. 2. *İşârâtü'l-merâm** *min 'ibârâtü'l-İmâm*. *el-Uşûlül-münife*'nin şerhi olup sadece Süleymaniye Kütüphanesi'nde biri müellif hattı olmak üzere (Şehid Ali Paşa, nr. 1568) ondan fazla yazma nüshası vardır. Eser ayrıca Yûsuf Abdürrezzak tarafından neşredilmiştir (Kahire 1368/1949). 3. *Sevânihu'l-mu'târahât ve levâ'ihu'l-müzâkerât*. Kaynaklarda Halep'te kadı iken Beyâzîzâde ile Halep müftüsü Kevâkibizâde arasında çeşitli mübâhaselerin cereyan ettiği haber ve-

riilmektedir. Risâlede ele alınan konuların bu mübâhaseleri ihtiva etmesi muhtemel olmakla birlikte risâle tartışma üslûbu taşımamaktadır. On üç kısımdan (sânîha) meydana gelen eserin birinci ve ikinci kısmında i'câzû'l-Kur'ân'ı konu alan Bakara sûresinin 23. âyeti, üçüncü kısmında aynı sürenin inkârcıları dünyanın câzip göründüğünü ifade eden 212. âyeti, ondan sonraki kısımlarda ise sırasıyla Mülk sûresinin cehennemliklerin pişmanlıklarını dile getiren 10. âyeti, kelime-i şehâdet, Meryem sûresinin şirk inancını tenkit eden 92. âyeti, Yâsîn sûresinin güneş, ay, gece ve gündüzden bahseden 40. âyeti, Gafir sûresinin, Allah'ın kullara zulüm etmeyeceğini ifade eden 31. âyeti, Bakara sûresinin İsrâilî-ğulları'nın savaş talebiyle ilgili 246. âyeti, hüsn ve kubuh meselesi, orucun farziyeti (el-Bakara 2/185) ve nezirlerin yerine getirilmesi (el-Hac 22/29), güç yetirilemeyen konularda mükellefiyetin bulunmadığı ve sonuncu kısımda da zarûrât-ı dîniyyeden herhangi birini inkâr edenin tekfir edilmesinde âlimler arasında bir fikir ayrılığının olmadığı konusu işlenmektedir. Beyâzizâde âyetlere dayalı olarak ele aldığı bu konularda Beyzâvî'yi esas almakla birlikte yer yer başka müfessirlerden de alıntılar yapmakta ve gramer kaidelerine dayanarak yorumlar getirmektedir. Eserin Süleymaniye Kütüphanesi'nde bir nüshası mevcuttur (Lâleli, nr. 3689/2, 17 varak). Aynı kütüphanenin tasnif kayıtlarında (Giresun, nr. 110/1) *Sevânihu'l-'ulûm* adıyla geçen ve ilk sayfasında "Risâletü's-Sevânih" şeklinde not düşülen risâle bir önceki eserin aynıdır. Bu nüshada da on üç konu aynı başlıklarla işlenmekle birlikte bazı anlatım farkları göze çarpmaktadır. Bu farkların ders sırasında öğrencilerin tuttuğu notlardan kaynaklandığını söylemek mümkündür. Yine Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Giresun, nr. 110/2) "Risâle müte'allika bi's-Sevânih" adıyla kayıtlı bulunan 2,5 varaklık risâle bir ilim meclisinde kendisine yöneltilen Bakara sûresinin 23. âyetine dair soruya verdiği cevaptan oluşmaktadır. Bu cevap aynı zamanda *Sevânihu'l-mutârahât*'ın ilk kısmına tekabül etmektedir. Aynı kütüphanede (Esad Efendi, nr. 3707/4) "Risâle fî kavlihi Te'âlâ: Ve in küntüm fî raybin mim mâ nezzelnâ 'alâ 'abdinâ" adıyla kayıtlı bulunan 2,5 varaklık risâle de bir öncekinin farklı bir nüshasından ibarettir. Nüshalar arasında görülen farklılıklar, aynı soruya değişik mec-

lislerde farklı ifadelerle cevap verilmiş olmasından veya öğrenciler tarafından farklı notlarla tesbit edilmiş bulunmasından kaynaklanmış olmalıdır. Bu risâleye ait Süleymaniye Kütüphanesi tasnif kayıtlarında yer almayan bir başka nüsha da Giresun bölümünde (nr. 110/1) bulunan *Risâletü's-sevânih*'in sonundadır (vr. 18-20). 4. *Risâletü'l-bâhiş ve'l-mücib*. Soru-cevap şeklinde kaleme alınmış manzum bir eser olup yirmi meseleyi içermektedir. Konular önce "bâhis" tarafından sorulur, sonra "mücib" tarafından cevaplandırılır. Ele alınan meseleler içinde nezir, secdenin anlam ve şekli gibi fikhî konular bulunduğu gibi isim-müsemma, rızık, fetret ehlinin sorumluluğu gibi kelâmî konular da yer almaktadır. Bâhisin soruları yirmi altı, mücibin cevapları ise 106 beyitten oluşmaktadır. Eserin mukaddimesinde bâhise ait soru beyitlerinin daha çok olduğu, fakat hacmin genişlememesi için soruların yoğunlaştırılarak kısaltıldığı ifade edilmektedir. Soru ve cevap manzum olarak ve özet halinde kaydedildikten sonra konu nesir halindeki ifadelerle daha ayrıntılı bir şekilde ele alınmaktadır. Eserin mukaddimesinde ifade edildiğine göre Beyâzizâde bu risâleyi kazaskerlik döneminde görevinin verdiği gerilim ve sıkıntılardan uzaklaşmak için yazmıştır. Beyitleri "lâm" kafiyesiyle sona eren risâlenin bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde mevcuttur (Lâleli, nr. 3689/1). Bu kitabın sadece bâhise ait yirmi altı beyitini içeren başka nüshaları bulunduğu gibi (Süleymaniye Ktp., Kılıç Ali Paşa, nr. 569/4, 569/6; Şehid Ali Paşa, nr. 2759/3) sadece mücibe ait beyitleri ihtiva eden nüshası da vardır (Süleymaniye Ktp., Kılıç Ali Paşa, nr. 569/5). 5. *Sak* (سك). Kadı tarafından düzenlenen i'lâm ve hüccetlerin yazıya geçiriliş şeklini örnekleriyle gösteren bir eserdir. Müellif önsözde, Türkçe örnek "sak"lar yazıp kadılık vazifesine yeni başlayanlara yardımcı olmak istediğini belirtmektedir (Süleymaniye Ktp., Lala İsmâil, nr. 93). 6. *Mecmû'a fi'l-mesâ'il-i'l-muntehabe*. Eş'arî ile hocası Cübbâî arasında geçen meşhur tartışma (bk. İHVE-i SELÂSE), ruhun mahiyeti, rüyaların özelliği, cebir ve ihtiyar gibi muhtelif konularda İslâm bilginlerinin görüşlerini dile getiren bir eser olup muhtemelen kendisine yöneltilen sorulara verdiği cevaplardan oluşmuştur (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 1281).

Süleymaniye Kütüphanesi tasnif kayıtlarında Beyâzizâde'ye nisbet edilen

Risâletü't-tahkîk fi'r-red 'ale'z-zindîk (Esad Efendi, nr. 1468/1) adlı risâle ona ait olmayıp kazaskerliği döneminde kendisine takdim edilmiştir; eserin müellifi bilinmemektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Beyâzizâde, *İşârâtü'l-merâm*, s. 32, 35, 41, 46, ayrıca bk. M. Zâhid Kevserî'nin takdimi, s. 2-9; a.e., Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 1140, vr. 32^b-33^a; a.mlf., *Sevânihu'l-mutârahât ve levâ'ihu'l-müzâkerât*, Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 3689/2, vr. 36^a-37^b; a.mlf., *Sevânihu'l-'ulûm*, Süleymaniye Ktp., Giresun, nr. 110/1, vr. 12^b-14^a; Muhibbî, *Hulâşâtü'l-eser*, I, 181-182; III, 438; Uşşâkizâde, *Zeyl-i Şekaik* (nşr. H. J. Kissling), Wiesbaden 1965, s. 530-533; Silâhdar, *Târih*, I, 731; Şeyhî, *Vekâyiü'l-fuzalâ*, Süleymaniye Ktp., Hacı Beşir Ağa, nr. 479, vr. 423^b; Müstakimzâde, *Tuhfe*, s. 642; Mehmed Handzic, *Književni Rad Bosanskohercegovačkih Muslimana*, Sarajevo 1933, s. 8-9; Uzunçarşılı, *İlmiye Teşkilâtı*, s. 116; Ziriklî, *el-A'lâm*, I, 108; Abdülkadir Özcan, *Defterdar Sarı Mehmed Paşa-Zübde-i Vekâyiât (Olayların Özü)*, 1656-1684, *Tahlil ve Metin* (doktora tezi, 1979), İÜ Ed.Fak. Tarih Seminer Kitaplığı, nr. 3276, I, 225, 233.

AHMET ZEKİ İZGÖER — İLYAS ÇELEBİ

BEYDÂVİ

(bk. BEYZÂVİ).

BEYDEBÂ

(بیدبَا)

Kelîle ve Dimne'nin

yazarı olduğu söylenen

Hintli Brahman'ın Türkçe'deki adı

(bk. KELİLE ve DİMNE).

BEYDİLİ

Oğuzlar'ın

Bozok koluna mensup boy.

Beydili (Beg-dili, Beg-tili) adına ilk olarak *Divânü lugâti't-Türk'te* rastlanmaktadır. Yirmi iki Oğuz boyunun yedincisi olarak gösterilen Beydili'nin hayvanlarına ve eşyalarına vurdukları damga (سب) şeklindedir. Eserini XIV. yüzyıl başlarında tamamlayan Reşidüddin ise hükümdar çıkaran beş büyük boydan biri olarak nitelendirdiği Beydili'nin "büyükler gibi aziz" mânasına geldiğini söyler ve damgalarını da (سب) şeklinde gösterir. Bununla beraber bugün Beydili'nin anlamı kesin olarak belirlenememiş ve bu adın beg / bey ile dilden (tutsak veya söz) meydana gelen birleşik bir kelime olduğu ihtimali üzerinde durulmuştur.